

DEDEM KORKUT'UN SAKLI KALMIŞ BİR HİKÂYESİ*

Doç. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ**

Öz

Dede Korkut anlatmaları Türk dili ve edebiyatının en kıymetli hazinelerindendir. "Dede Korkut Kitabı" ortaya çıkmasından ve özellikle 1916'da ilk neşrinin yapılmasından bu yana araştırma ve inceleme konusu olmaya devam etmiştir. Bu yazıda Bamsı Beyrek boyunun bir çeşitlemesi olarak değerlendirilebilecek "Şah Kasım Hikâyesi" ve hikâyenin müellifi olan Süleyman Südi Bey tanıtılmaktadır.

Kırım Türklerinden olan Süleyman Südi Bey'in kısa biyografisi ve eserlerinin nitelikleri üzerinde durulmakta ve Şah Kasım Hikâyesi, özeti verilerek kendine mahsus özellikleri belirtilerek epizodik yapı inceleme-siyle ele alınmaktadır. Çalışmamızda yeri geldikçe, incelediğimiz hikâyenin yazılı ve sözlü çeşitlemelerle ilgisi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte ve konuyla ilgili tartışılmalı hususlara dikkat çekilmektedir.

Anahtar kelimeler: Dede Korkut, Bamsı Beyrek, Şah Kasım, Süleyman Südi, Destan, Halk Hikâyesi.

Abstract

A Hidden Story Of Dede Korkut

Tales of Dede Korkut is the most precious treasure of Turkic language and literature. It has continued to be subject of research and analysis since emergence of "The Book of Dede Korkut", particularly first publishing of it in 1916. It is introduced to "The Tale of Shah Kasim", who can be appreciated as a variant of Bamsi Beyrek branch, and to Suleyman Südi Bey who the author of the tale in this paper.

* Bu yazı, "Dedem Korkut'un Saklı Kalmış Bir Hikâyesi" başlığıyla International Association Of Central Asian Studies sempozyumunda Güney Kore'de 12 Haziran 2013'te tarafımızdan sunulan tebliğin genişletilmiş şeklidir.

** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, abdulcadiremeksiz@gmail.com

It has been handled short biography of Süleyman Sûdî Bey being a Crimean Turk and qualities of work and after that The Tale of Shah Kasim has been discussed by presenting a summary, indicating its own unique features and analyzing episodic structure. It has been examined about connection written and verbal variants of the tale with examined tale according to comparative method in place and it has been attracted attention controversial features.

Key words: Dede Korkut, Bamsi Beyrek, Shah Kasim, Süleyman Sûdî, Epos, Tale.

Giriş

Türk dünyasının destan ve destanî edebiyat verimleri, tarihî derinlik, coğrafi genişlik, edebî verim olarak çeşitlenme ve hitap edip etkileşime girdiği kültürel alan zenginliği yönleriyle dünya edebiyatı ölçeğinde düşünüldüğünde müstesna bir yere sahiptir. Türk edebiyatı dairesinde de Dede Korkut anlatmaları başta ele aldığı konuların kökenleri olmak üzere derinliği mitolojik devirlere kadar uzanan, gösterdiği motif çeşitliliği ve gerek yazılı gerekse de sözlü anlatmalarında kendine özgü üslubuyla dikkate değer özellikler gösteren millî hazinemiz hükmündedir.

*"İlim âleminde ve Türk dili ve edebiyatı alanında Dede Korkut Kitabı yahut kısaca Dede Korkut adı ile tanınan eser bir destanî Oğuz hikâyeleri mecmuasıdır. Biri Dresden'de, öteki Vatikan'da olmak üzere iki nüshası bulunan bu eserin Dede Korkut adı ile anılmasına sebep, Dede Korkut adındaki ozanlar pirinin eserin bir nevi müellifi durumunda bulunması, eserde toplanmış olan Oğuz destanlarının onun tarafından düzenlenmiş gösterilmesidir."*¹

Dede Korkut kitabının Oğuznâme olarak değerlendirilmesi ve bu bakımdan etraflıca incelenmesi², yazılı olarak mı sözlü olarak mı teşekkül ettiği ve nasıl yayıldığı³, kitapta yer alan anlatmaların destan, destanî hikâye, hikâye, hatta masal olarak nitelendirilip sınıflandırılması müstakil araştırma gerektiren ve tartışılmakta olan konulardır. Bu yazının konu sınırlarının dışında bulunması dolayısıyla da ayrıca bu hususlar üzerinde durulmayacaktır, fakat bir cümle olarak belirtmekte fayda vardır ki; Dede Korkut anlatmaları ile ilgili hüküm verilirken ve özellikle tür adlan-

¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 8. bs., s. 1, Ankara 2011.

² Oğuzlar ve Oğuznamelerle ilgili olarak bkz. Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992; Ettore Rossi, "Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma", *Erdem*, (Çeviren: Mahmut H. Şakiroğlu), Cilt: 12, Sayı: 34, s. 198-204, Yıl: 1999; M. Fahreddin Kırzoğlu, *Dede-Korkut Oğuznameleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000; Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten (Hazırlayanlar), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000; Fuzuli Bayat, *Oğuznamelerin Tarihî, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*, Ötüken, İstanbul 2006.

³ Sözlü gelenek kültürü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği Araştırma / İnceleme Yazıları*, Akçağ, s. 81-83, Ankara 1998.

dırması yapılırken bütün olarak bakmak yanında her bir anlatmanın yapı, muhteva, fonksiyon ve üslup yönleriyle de bir diğerinden bağımsız, kendine özgü yönleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴ Çünkü bazı anlatmaların destan karakteri baskındır. Bazı anlatmalar destanî hikâye şeklinde adlandırılmaya elverişlidir, bazıları da hikâye özelliği gösterirler. Dede Korkut anlatmaları içinde konusu bakımından destanî, üslubu açısından hikâye karakteri baskın olarak değerlendirilebilecek olan anlatmalardan biri Bamsi Beyrek'tir.

Budist efsanesinden Hint mitolojisine⁵ ve Homeros destanlarına⁶ kadar pek çok anlatma ile benzerlikler kurulabilecek özellikler gösteren Bamsi Beyrek hikâyesi bütün Türk Dünyası'nda bilinen bir hikâyedir.⁷

A. KIRIMLI SÜLEYMAN SÛDÎ BEY VE ŞAH KASIM HİKÂYESİ

I. Süleyman Sûdî Bey

Süleyman Sûdî Bey, 1890 yılında Kırım-Bahçesaray'da doğmuştur. Bahçesaray eşrafından Süleymanzâde Abdullah Efendi'nin oğludur. Bahçesaray Rüşdiyesi'ni, Simferopol Rus Akademisi'ni⁸ ve İstanbul'a geldikten sonra da Vefa İdadisi'ni bitirmiştir.

Süleyman Sûdî Bey, "*Cemiyet Kütüphanesi*"nde tezgâhtarlık yaparak çalışma ve ticaret hayatına başlamıştır. Komisyonculuktan fotoğraf malzemelerine, likör satışından kırtasiyeciliğe, değirmen makinalarından çocuk oyuncaklarına kadar pek çok alanda ithalat ve ihracat yaparak ticaretle meşgul olmuştur. Ticari hayatıyla birlikte Süleyman Sûdî Bey'in siyasi ve fikri faaliyetleri, derleme ve telif eserlerin yayımlanması çalışmaları olmuştur.⁹

Kütüphane-i Sûdî'nin kurucusu olan Süleyman Bey, 1908'den 1933 senesine kadar müesseseyi güçlü ve büyük bir yayınevi halinde yaşatmayı başarmıştır. 1914, yayınevinin en aktif olduğu yıl olarak dikkat çekmektedir.¹⁰

⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Pertev Naili Boratav, (yayına hazırlayan: M. Sabri Koz), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 39-88, İstanbul 2002.

⁵ Bu anlatmalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Şaik Gökyay, (Hazırlayan), *Dedem Korkut'un Kitabı*, Millî Eğitim Bakanlığı, s. CDLIII, İstanbul 2000.

⁶ Adem Can, "Homeros Destanları ile Dede Korkut Hikâyeleri Arasındaki Kurgu, Yapı, Tip ve Tema Benzerlikleri", *Turkish Studies*, Volume: 6/2, s. 267, 269-274, 279, Spring 2011.

⁷ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Berat Alptekin, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, 4. bs., Akçağ, s. 199-202, Ankara 2009; Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Epik Destan Geleceği*, Akçağ, s. 233, Ankara 2003; Abdulsalam Arvas, "Alp Manas" ve "Bamsi Beyrek" Destanlarının Ortak Motifleri", *International Journal of Social Science*, Volume: 6, Issue 2, p. 63-71, February 2013.

⁸ Mehmed Zeki-Mahmud Paçacı, *Türkiye Terâcim-i Ahval Ansiklopedisi Terâcim-i Ahval Kamusu*, Cilt: 1, s. 169, İstanbul 1928.

⁹ Emin Nedret İşli, "Kitabhane-i Sûdî Tarihçesi ve Süleyman Sûdî Bey (Bir Deneme)", *Müteferrika*, Sayı: 4, s. 33-35, Kış 1994.

¹⁰ Emin Nedret İşli, "a.g.m.", s. 34-37.

Kırımlı Süleyman Südi Bey'in kitaplarla ilgisi sadece ticari hayatıyla sınırlı olmayıp idari sahayı da içine almaktadır. Matbuat Dahiliye Müdiriyyeti'nden verilen izin belgesine göre imtiyaz sahibi olduğu ve sorumlu müdürü bulunduğu on beş dergi vardır. Bu dergilerden; *Haber*, *Kırım Mecmuası*, *Musavver Çocuk Postası* ve *Südi'nin* bizzat kendi yönetimi altında yayımlandığı anlaşılmaktadır.¹¹ *Kırım Mecmuası'nın* bütün bu yayım çalışmaları içinde ayrı bir yeri ve özel bir önemi vardır. Kırım Mecmuası, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi'nin yayın organı hüviyetindedir. Bu cemiyetin öncelikli hedefi ve çalışmaları İstanbul'da eğitim gören öğrenciler başta olmak üzere Osmanlı ülkesindeki Kırım muhacirlerine yardımcı olmak ve Kırım Türklerinin milli meselelerine destek bulabilmek için Osmanlı kamuoyunu ve devlet büyüklerini aydınlatmaktır.¹² 3 Mayıs 1918 tarihinden itibaren yayım periyodunu on beş günde bir olarak belirleyen Kırım Mecmuası 1919 Mayıs'ında kapanıncaya kadar 23 sayı yayımlanabilir.¹³

Yazar kadrosu içinde Ömer Seyfeddin, Hamdullah Suphi, Hüseyin Cahid gibi dönemin meşhur Osmanlı aydınlarının da bulunduğu Kırım Mecmuası'nda, Kırım'ın yanı sıra Türk Dünyası ile ilgili ilmi, edebi, dini ve içtimai konular da işlenmiştir.¹⁴

Süleyman Südi Bey, yazarlık hayatına Çapanoğlu'nun verdiği bilgiye göre Cemiyet Kütüphanesi'nin çıkardığı küçük roman serisine *Şefika* adlı bir roman yazarak başlamıştır.¹⁵ *Tokmak* adlı mizah dergisinin başyazarı olmuş, *Fatih* isimli, dört sayfalık bir akşam gazetesi yayımlamıştır.¹⁶

Süleyman Südi Bey'in çok sayıda eserde isminin yer almış olduğunu ve bunu gerçekleştirirken de oldukça fazla sayıda müstear isim kullandığını görmekteyiz. Himmetzâde imzasıyla on tane halk hikâyesi ve letâif kitabı türünde eser yayımlamış olan Süleyman Bey'in halk edebiyatı sahasında yaptığı yayımların çok ilgi gördüğü, çoğu eserin ikinci, hatta Bekri Mustafa örneğinde olduğu gibi üçüncü baskısını yaptığı anlaşılmaktadır. Süleyman Südi Bey, Himmetzâde dışında Südi Himmetzâde, Kırımlı Südi Süleymanof, Südi Süleymanof, İdus Namylüs, S. Südi şeklinde müstear isimler de kullanmıştır.¹⁷ Himmetzâde S. Abdullah da yazımıza konu olan Şah Kasım Hikâyesi'nde yazarın kullandığı isimdir.

¹¹ Emin Nedret İşli, "a.g.m.", s. 39.

¹² H. Murat Arabacı, "Türkiye'de Kurulan İlk Kırım Türk Teşkilatları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *The Journal Of International Social Research*, Volume: 1/2, s. 62-63, Winter 2008.

¹³ Emin Nedret İşli, "a.g.m.", s. 40.

¹⁴ H. Murat Arabacı, "a.g.m.", s. 63.

¹⁵ Emin Nedret İşli, ilk eserini İtalya Cengi'nin Akabeti olarak kaydeder. Bkz. Emin Nedret İşli, "a.g.m.", s. 34.

¹⁶ Münir Süleyman Çapanoğlu, *Başın Tarihimizde Mizah Dergileri*, Garanti Matbaası, s. 84, İstanbul 1970.

¹⁷ Emin Nedret İşli, "a.g.m.", s. 42.

Süleyman Südi, adını Morälzâde Vassaf Kadri ile birlikte neşrettikleri Milli Cinâyât Koleksiyonu¹⁸'nu oluşturan on kitaplık seri yayım başta olmak üzere başka eserlerinde de kullanır.¹⁹ Süleyman Südi Bey'in de adının, müstear adlarının bulunduğu tespit edilen eserlerin sayısının kırktan fazla olduğu görülmektedir.²⁰

II. Şah Kasım Hikâyesi

Çalışmamızda yararlandığımız eserin bibliyografik künye kaydında muharriri: "Himmetzâde S. Abdullah Şah Kasım Hikâyesi, meşhur, eski ve meraklı bir hikâyedir." kaydı bulunmaktadır. Çalışmamıza konu olan yayım H. 1333 (M. 1917)'de ikinci basım olarak Cemiyet Kütüphanesi tarafından gerçekleştirilmiştir ve 48 sayfadan ibarettir. Eserin ilk basımı da 1917 yılında gerçekleşmiştir. Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi S. Özege Salonu Basma ve Yazma Nadir Eserler kısmında 262777 / SÖ arşiv numarası ve 0133806 demirbaş numarası ile kayıtlı olan Şah Kasım Hikâyesi'nin Orhaniye Matbaası tarafından yine Himmetzâde S. Abdullah imzasıyla yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır.²¹

Eserin üçüncü sayfasında hikâye başlığının üzerinde "Eski masalları-mızdan" ibaresi dikkat çeker.

Şah Kasım Hikâyesi'nin yayımlanmasının üzerinden neredeyse bir asra yakın zaman geçmiş olmasına rağmen eser üzerinde neredeyse hiçbir müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Özellikle Bamsı Beyrek boyu ve çeşitlemeleriyle ilgili olarak değerlendirilmesi gereken anlatıma bu anlamda saklı kalmıştır denilebilir. Orhan Şaik Gökyay, Şah Kasım hikâyesi hakkında, kısaca bilgi verir, kanaat bildirerek: "Yazar, herhalde yaşamakta olan rivayetlerden yararlanarak, oldukça geniş ölçüde tuttuğu bu hikâyeye yazılı halk hikâyelerinin üslûbunu vermeye çalışmış ve onu hiç olmazsa dili bakımından aslından uzaklaştırmıştır."²² değerlendirmesinde bulunur. Şah Kasım Hikâyesi'nin yazarının İstanbul'da matbuat hayatı-

¹⁸ Bu yayım serisiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Altınbaş Balcı, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Ainanvermez Aynı*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Disiplini (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), s. 26, Ankara 2005; Didem A. Büyükarman, "Morälzâde Vassaf Kadri ve Süleyman Südi'nin Ortak Ramanlar Milli Cinâyât Koleksiyonu", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 40, s. 190-208, Yıl: 2009.

¹⁹ Vassaf Kadri ile birlikte neşrettikleri eserde Süleyman Bey'in bir tek satırının bile olmadığı, öteki kitaplarının da şair A. Rifâ tarafından yazıldığı iddia edilmektedir. Bkz. Münir Süleyman Çapanoğlu, *Başın Tarihimizde Mizah Dergileri*, Garanti Matbaası, s. 84, İstanbul 1970.

²⁰ İkinci ve üçüncü basımların ayrı bibliyografik künyelerle verilmesini dikkate alarak ve yazara ait başka eserlerin ortaya çıkabileceğini değerlendirerek "kırktan fazla" ifadesi kullanılmıştır. Bugüne kadar tespit edilen eserlerle ilgili olarak bkz. Emin Nedret İşli, "Kitabhane-i Südi Tarihçesi ve Süleyman Südi Bey (Bir Deneme)", *Müteferrika*, Sayı: 4, s. 41-44, Kış 1994.

²¹ Çevrimiçi: http://nadireserler.atauni.edu.tr/detay_goster.php?k=30864.

²² Orhan Şaik Gökyay (Hazırlayan), *Demdem Korkut'un Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı, s. CDLXII, İstanbul 2000.

nın aktif olarak içinde bulunmasını, anlatmanın yapı ve içerik incelemesini dikkate aldığımızda "yaşamakta olan rivayetlerden yararlanmak" yerine basılı olan yayımdan faydalandığını söyleyebiliriz. Dede Korkut Kitabı'nın Arap harfli ilk nesrinin Kilisli Rifat Bilge tarafından 1916 yılında gerçekleştirildiği hesaba katılınca²³, bundan bir yıl sonra Bamsı Beyrek boyunun Şah Kasım olarak karşımıza çıkması doğal görünmektedir.²⁴

Şah Kasım Hikâyesi, "Raviyân-ı ahhâr ve nâkilân-ı âsâr" şeklinde yazılı hikâye kalıbıyla başlar. Kitabın başında gördüğümüz "Eski masallarmızdan" ibaresi anlatıyı terminolojik olarak masal yapmaz. Hikâye, "Az girip çok gidip dere tepe düz gidip" (s. 4) ve "Az gider çok gider dere tepe düz gider" (s. 34) şeklindeki kalıplar ve masal üslubundan uzak itibari zaman ve mekân tanıtları dışında masal izi taşımaz.

Şah Kasım Hikâyesi, Dede Korkut Kitabı'nda yer alan boyların iç içe oluşu özelliğini göstermeyen bağımsız bir anlatı karakterinde ve Bamsı Beyrek boyunun bir çeşitlemesi hüviyetindedir. Kahramanları Oğuz neslinden olmakla birlikte bozkırın soyluları değil, şehir hayatının aristokratlarıdır. Beyler ve hanlar yerine biz Şah Kasım Hikâyesi'nde şah ve vezirleri görürüz, bozkır hayat ve kültürüne yerleşik düzeni ve şehri buluruz. Hikâye hem nazma hem nesre yer vermekle birlikte nesir ağırlıklıdır. Yazıldığı devrin dil ve üslup özelliklerini yansıtan anlatı, destani üsluptan yoksun, epik karakterler ve özellikleri zayıf nitelikli olarak gösteren bir yayım olarak değerlendirilebilir. Yerleşik hayatın ve şehrin konuları anlatıda baskındır. Entrika, anlatının temel kurgusunda önemli ölçüde kendini hissettirir.²⁵

B. ŞAH KASIM HİKÂYESİ'NİN ÖZETİ

Hikâye, çocuksuzluk motifiyle başlamaktadır. Oğuz ili şahlarından biri evliliğinin üzerinden seneler geçtiği halde çocuk sahibi olamamıştır. Evlat sahibi olamayınca saltanat ve servetin anlamı yoktur. Vezirler ve ahali, şahın böyle haftalarca meydana çıkamamasındaki sebebin ne olduğunu bilmediklerinden bin türlü rivayet çıkarırlar. Vezirlerden biri, şahın huzuruna kabul edilir ve şaha seyahate çıkılması tavsiyesinde bulunur, karar verilir ve şah ile ihtiyar vezir yola koyulurlar. Bir çeşmeye

²³ Dede Korkut kitabı ile ilgili ilk çalışmalar için daha ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı-1*, 8. bs., s. XIII-XIV, Ankara 2011.

²⁴ Orhan Şaik Gökyay'ın yaşamakta olan rivayetlerle yazılı olanları mı yoksa sözlü olanları mı kastettiği açık olarak anlaşılamamaktadır. Şah Kasım Hikâyesi'nin Bamsı Beyrek boyu ve Bey Böyreğ anlatılarıyla etkileşimi vardır, ancak bu etkileşimin derecesini ve hangisinin kaynaklık ettiğini belirlemek başlı başına bir araştırmanın konusudur. Ali Berat Alptekin'in aktarıp metnini verdiği derleme başta olmak üzere yapı, muhteva ve motif benzerliği bakımından Şah Kasım Hikâyesi ile yakınlığı olan anlatımlar vardır. Bkz. Ali Berat Alptekin, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, 4. bs., Akçağ, s. 199-202, Ankara 2009.

²⁵ Süleyman Sudi Bey ve Şah Kasım Hikâyesi ilgili kitap yayımlarımızda daha etraflı olarak konu ele alınacaktır. Bamsı Beyrek ve Bey Böyreğ anlatımlarının yayılma sahası, yapı ve içerik incelemeleri yapıldıkça konunun aydınlatılmasına yaklaşılabileceği kanaatindeyiz.

vardıklarında aniden yanlarına bir derviş gelir. Tebdil geziyor olmalarına rağmen bu derviş, şah ve veziri tanır, dertlerini bilir, şaha bir elma verecek Cuma gecesi hanımı ile elmayı soyup yemelerini, kabuklarını da bindikleri kısırağa yedirmelerini, böylece oğul sahibi olacağını, kısırağın da bir tay doğuracağını söyler. Çocuğun isminin Kasım, lakabının Bey Böyreğ, tayın isminin de Bengi Boz konulması gerektiğini bildirir, gözden kaybolur. Memleketlerine döndüklerinde dervişin söyledikleri bir bir gerçekleşir.

Kasım, sekiz on yaşına geldiğinde okula başlar, her okuldan geldiğinde önce tayı sevmeye, ardından annesinin yanına gider. Bir seferinde tay dile gelip annesinin bir zenci ile görüştüğünü söyler. Kasım, tayın söylediklerinin doğruluğuna şahit olur. Annesi, Kasım'a yakalanınca bir cadı karı ile iş ve fikir birliği yaparak Kasım'ı zehirleyerek öldürmeye yeltenir. Kasım, tayın bildirmesiyle bu tertipten ve ardından zehirli gömlekle öldürülmekten kurtulur. Anne ve cadı karı, son çare olarak kendisiyle evlenmek isteyen delikanlıların başlarını verdikleri Akkavak güzelini düşünürler. Şehzade Kasım'a, Akkavak güzelinin resmini gösterip ona meyletmesini sağlarlar. Kanlı ve zalim olarak nitelenen Akkavak güzelini alıp geleceğini söyleyen Kasım, anne ve babasıyla vedalaşıp birkaç gün sürecek olan yola koyulur.

Akkavak güzelinin belirlediği at yarışı, taş atma yarışı ve güreş müsabakasında galip gelme şartlarıyla önceki delikanlılar gibi Kasım da karşı karşıya kalır. Binlerce kişinin seyrettiği at yarışını Kasım, dualarla ve Allah'ın yardımıyla kazanır, ahali mutlu olur. Taşı Akkavak güzelinden daha ileri atan Kasım ikinci yarışta da başarılı olur. Güreşe tutuştuklarında iki defa Akkavak güzeli, son güreşte de Şehzade Kasım kazanır. Kasım, mağlubiyeti ve zevceliği kabul eden Akkavak güzelini alarak memleketine döner. Babası bu duruma memnun olurken annesi ile cadı karı telaşlanırlar ve Kasım'ı ortadan kaldırmanın bir yolu olarak düşman şahın kızını getirmesini isterler.

Kasım, kırk bahadırı yanına alıp yine yola revan olur, birkaç gün sonra bir gece, düşman olan şahın memleketine ulaşırlar. Dinlenmek üzere uykuya dalarlar. O diyara gidip uyuyanlar kırk gün kadar uyanamazlar imiş. Kasım ile yanındaki kırk bahadır ve Bengi Boz dışındaki atlar dâhil hepsi uykuda yakalanıp tutsak olurlar. Zindanda yedi yıl geçtikten sonra tıraş edilmeleri için çıkarıldıklarında yolunda giden kervanın kervancı başı ile tıraş olmayı reddeden Kasım, manzum olarak şöyleşirler. Oğuz İli'nden, ana babasından, Akkavak güzelinden ve Bengi Boz'dan haber alınır. Akkavak güzelinin Baltacıoğlu Kel Vezir'e verildiğini öğrenen Kasım'ın ağladığını gören şahın kızı meraklanır ve vaziyeti öğrenmek ister. Zindancı başına bir kese altın verip onu ikna eden kız, babasının haberi olmadan Kasım ile görüşür. Kasım, gelme nedeninin kızı alıp götürmek olduğunu açıklar. Zindandan kurtuluş için çare ararlar. Kız, babasının

ateşten çok korktuğunu ve ateş ile tehdit edilmesini tavsiye eder. Zindancı başının yardımıyla Kasım, hapisten çıkarılır. Hızır'dan ve Bengi Boz'dan yardım ister. Kasım, kale civarında kendisini beklemekte olan yaralı Bengi Boz'a binerek uzaklaşır. Bir derviş görünür Bengi Boz'un yaralarını derhal iyileştirir ve Oğuz İli'ne doğru yol alırlar, akşamüzeri, babasının şah olduğu şehre ulaşırlar.

Saçı sakalı uzun olduğundan tanınamayan Kasım, düşün evini bulur. Kız almaya gitmeden önce gerçekleştirilen adetlerden olan silah ile kabağı vurmada muvaffak olur, karşılık olarak güveyi Kel vezir'in takkesini alır. Saraya gidip şehzadenin tamburasını alır, daha sonra düşün evine dönüp önce çocuklar, ardından merakları uyanmış olan kadınlar için çalıp söyler. Derviş kılığında bulunduğundan tanınamayan Kasım, kırk bahadırdan İsmail'in annesini, Kel Mustafa'nın hanımını çalıp söylerken oynatır ve onları tanıdığını belli eder. Vezire şikâyet edilince cellatlara kellesinin vurulması için emir verilir. Söylediği "beyit"ler sayesinde cellatlardan kurtulan Kasım, Akkavak güzeli için de çalar söyler. Akkavak güzeli, bu dervişin şehzade Kasım olabileceğini düşünür. Kasım, kimliğini açıklayınca cellatlar firar eder. Düşünde bulunan halk Şehzade Kasım gelmiş diye sevinirler. Güveyi olan vezir korkup kaçar. Kasım, veziri buldurarak, babasının da rızasını alarak kız kardeşi ile nikâhlar, üç gün düşün yapılır.

Şehzade Kasım'ın gelişinden çok memnun olan babası, Kasım'ı saraya davet eder ve şenlikler yapılması için emir verir. Babasıyla görüşen şehzade, zindanda tutulan mahpusları kurtarmak üzere kırk beygir yükü meşale ve on sürü keçi ile kırk süvari hazırlatıp tekrar yola koyulur. Birkaç gün gittikten sonra düşman şahın şehrine yaklaşırlar. Vaktin gece olmasını beklerler. Gece olunca şehre girip keçilerin boynuzlarına meşaleleri bağlayıp bir sürü keçiye de sarayın bahçesine götürüp meşaleleri ateşe ve şehri de velvele verirler, sarayı kuşatırlar. Taleplerinin ne olduğu sorulunca, kırk mahpusun serbest bırakılmasını istediklerini söylerler. Telaşla pencereye koşup her yanı ateş içinde gören şah, neye uğradığını anlamadan mahpusların salıverilmesini emreder. Zindancılar, mahpusların sayısının kırk değil de otuz dokuz olduğunu görüp hayrete düşerler. Kırk kişi olması gerektiği konusunda ısrar eden Şehzade Kasım, bir mahpusa karşılık düşman şahın kızını talep eder, talep kız ile babası arasındaki görüşmelerin ardından kabul görür. Şehzade Kasım, babası ile vedalaşan kız, cariyelerini ve bütün yüklerini alarak Oğuz İli'ne doğru yola çıkarlar. Şehzade Kasım ve şahın kızı muratlarına nâil olurlar. Birkaç gün sonra seksen atlı Oğuz İli'ne varır. Şehzade Kasım, babasının duasını alır. Dönüşünün ilk haftasında Şehzade Kasım'ın büyük düşünü yapılır. Akkavak güzeli ile, ertesi hafta da yeni nişanlısı şah kızı ile gerdeğe girerler. Şehzade Kasım ile birlikte yedi sene hapis hayatı yaşayan bahadırlar da hasretlerine kavuşurlar. Şehzade Kasım, kayınpederi

deri olan düşman şahı pek çok kıymetli hediyeler gönderir, aralarındaki soğukluk ortadan kalkar. İki sene sonra Kasım, babasının hastalanıp vefat etmesi üzerine, vezirlerin ve ahalinin biat etmeleriyle Şah olur. Şah Kasım, senenin altı ayını kayınpederinin memleketinde ve altı ayını Oğuz İli'nde geçirerek mesut bir ömür sürer.

C. ŞAH KASIM HİKÂYESİ'NİN METİN İNCELEMESİ²⁶

I. HAZIRLIK EPİZOTU

1. Zaman

Şah Kasım Hikâyesi'nde, yazılı hikâyelerin giriş kalıplarından olan "Raviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr şöyle hikâyet ederler ki..." (s. 3.)²⁷ girişi okurları geçmiş zamana götürürken "evvel zamanda" ifadesi çoğunlukla masallara özgü diyebileceğimiz "itibarî" zaman unsurunun başlama kalıplarından birinin hikâyede kullanıldığını gösterir. Hikâyenin бүтүнünü dikkate aldığımızda da zaman unsurunun tarih zamanı ve belirli bir zaman kesitiyle değil, bilinmez bir geçmişle ilgili olduğu söylenebilir.

2. Mekân

Hikâyede mekâna dair unsurlar açık ve konvansiyoneldir: Hikâyede en çok geçen mekân adı "Oğuz İli"dir (s. 3, 22, 23, 34 vd.). Oğuz ili dışında "Düşman olan şahın memleketi" (s. 20) ve "Düşman şahın şehri" (s. 44), pek uzak olmayan bir mahalde (s. 8) şeklinde yine "itibarî" diyebileceğimiz mekân anlatım tercihleri görülmektedir. Anlatı da olaylar çoğunlukla açık geniş mekânlarda geçerken saray, mektep ve başkahraman Şah Kasım ile yiğitlerinin yedi yıl kaldıkları zindan da hikâyenin kurgusunda fonksiyonel karşılıkları olan geniş ve dar kapalı mekânlar olarak dikkat çeker.

3. Ana-Baba (Ailenin tanıtımı)

Dede Korkut anlatmalarının bütün boylarında başkahramanlar bir bey veya han ailesine mensuptur. Bu yönüyle Dede Korkut anlatmalarının idareci ve aristokratları konu edindiği anlaşılmaktadır. Şah Kasım hikâyesinde de ana "Hanım Sultan" ve baba da "Oğuz ili şahlarından" (s. 3) diye tanıtılır.

4. Çocuksuzluk

Metinde çocuksuzluk "Oğuz İli şahlarından birinin izdivacından sonra seneler geçtiği halde hiç evladı dünyaya gelmemişti." (s. 3) şeklinde verilir.

²⁶ Metin incelemesinde Metin Ekici'nin *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1995, bibliyografik künyeli kitabı esas alınarak araştırmamıza konu olan hikâyenin farklılıklarına göre bir yapı çıkarılmıştır.

²⁷ Başka bibliyografik künye verilmeden parantez içinde (s...) şeklinde gösterilen alıntılar Himmetzâde S. Abdullah, *Şah Kasım Hikâyesi*, 2. bs., Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul H. 1333 / M. 1917, bibliyografik künyeli esere aittir.

lir. Çocuk sahibi olmak istemeleri iki nedene dayandırılır: Ana babanın ölümünden sonra arkalarından dua etmesi ve devredilecek saltanat ile miras kalacak servete sahip olması için.

5. Çocuksuzluğa Çare Arama

Şahın ihtiyar veziri, çocuksuzluk nedeniyle derin üzüntüye düşen şahın huzuruna çıkar ve *"Efendim Cenâb-ı Hakk'ın hazinesi büyüktür. İnşallah yakın bir zamanda size bir evlat ihsan eder. Eğer arzu ederseniz bir müddet seyahat'e çıkalım, belki ağzı hayırlı bir adama tesadüf eder ve hayır duasını alırız."* (s. 4) diye teklifte bulunur. Çareyi Allah'tan bekleme esastır. Dua, seyahat ve *"ağzı hayırlı"* adam çocuk sahibî olmadâ birçok başka hikâyede de görülebilecek vasıtalarlardır.

Seyahatleri sırasında aniden ortaya çıkan derviş, tebdil-i kıyafet geziyor olmalarına rağmen şah ve veziri tanır, dertlerini bilir, dermanı söyler. Cebinden çıkardığı elmayı şaha vererek bir Cuma gecesi sultan hanım ile birlikte soyup yemelerini, elmanın kabuklarını da bindikleri kısırağa yedirmelerini söyler. Şah, söylenenleri yerine getirir, şahın oğlu, kısırağın tayı olur (s. 4, 5).

6. Ad Verme

Dede Korkut boylarından Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek'te *"Ol zamanda bir oğlan baş kesme kan dökmese ad komazlardı"*²⁸ şeklinde ifadesini bulan kahramanlık ruhunun ve epik üslubun Şah Kasım Hikâyesi'nde görülmediğinin de delili sayılabilecek adlandırma ile karşılaşırız. Şah Kasım Hikâyesi'nde henüz doğum olmadan, derviş tarafından adlar belirlenir:

"Bu elmayı alıp memleketinize avdet ediniz, bir Cuma gecesi elmayı soyup sultan hanım ile yerseniz ve kabuklarını dahi bindiğiniz kısırağa yedirirseniz, dokuz ay, dokuz gün, dokuz gece, dokuz saat tamam olunca sizin bir oğlunuz olacağı gibi kısırak dahi bir tay doğuracaktır. Çocuğun ismini Kasım koyunuz lakabı dahi Bey Böyreğ olacaktır. Tayan ismini de Bengi Boz koyunuz!" (s. 5).

Hikâyede derviş ad vermek için tekrar ortaya çıkmaz²⁹, doğumlar gerçekleşince hemen isimler verilir (s. 6).

7. Eğitim

Halk hikâyelerinde iki farklı eğitim görülür: İlmî eğitim ve silah eğitimi. Hikâyenin konusu ve üslubu çoğunlukla eğitim hususunda belirleyi-

²⁸ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı - I*, 8. bs., s. 118, Ankara 2011.

²⁹ Bamsı Beyrek boyu ve Bey Böyreğ hikâyelerinde doğumdan yıllar sonra (çoğunlukla yedi, bazen on yıl vb.) derviş tekrar gelerek ad verir. Örnek için bkz. Saim Sakaoğlu, *Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Değerlendirmeler-Aktarmalar II*, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı, s. 960, Konya 1998.

ci rol oynar. Şah Kasım Hikâyesini bu yönüyle değerlendirdiğimizde sadece ilmi eğitimden ve dolaylı olarak bahsedildiğini söyleyebiliriz. Kahramanlık hikâyelerinde kimi zaman silah eğitimiyle birlikte ilmi eğitimden de söz edilirken Şah Kasım Hikâyesinde eğitim *"Çocuk sekiz on yaşına kadar geldiği zaman mektebe ve tahsil-i ilme başladı."* (s. 6) şeklinde geçer. Nasıl bir eğitim verildiği konusunda da ayrıntı yer almaz.

8. Entrika ve Tertipler

Kasım, mektepten geldiği bir gün, her zaman olduğu gibi sevmek için tayının yanına gider. Tay, dile gelir ve annesinin bir zenci ile görüştüğünü bildirip onu engellemesini söyler (s. 6). Annesi, odasında iri vücutlu bir zenci ile yakalandığından ve Kasım'ın bu durumu babasına söyleyebileceği endişe ve korkusuyla türlü entrika ve tertiplere başvurur. Kasım'ı uzaklaştırmak veya ortadan kaldırmak için çareler arar. Önceden tanıdığı bir cadı karıyı saraya çağırır, onun düşündüğü tertipleri uygulamaya koyarlar. Yemeğine zehir konulması, zehirli gömlek giydirilmesi hilelerine başvururlar, her seferinde Kasım, Bengi Boz'un olacağını bildirip uyarması sayesinde canını kurtarır (s. 7-8).

Cadı karı üçüncü çare olarak Akkavak güzeli sayesinde Kasım'dan kurtulma yolunu önerir (s. 8). Akkavak güzeli kendisiyle evlenmek isteyen delikanlıları ileri sürdüğü şartları yerine getiremedikleri için başlarını alarak öldürmektedir (s. 8-9). Kasım'ın Akkavak güzeline karşı ilgi ve merak duymasını sağlayarak ortadan kaldırılması da bir başka tertip örneğini teşkil ederken, diğer taraftan hikâye kurgusunda âşık olma epizoduna geçişi de sağlar.

II. ÂŞIK OLMA EPİZOTU

Şehzade Kasım'ın Akkavak güzeline ilgi duyması bir resim vasıtasıyla sağlanır. Kasım'ın mektepten dönüşünde, sarayın önünde verdiği fikir neticesinde sultan hanımdan bin altın alan cadı karının etrafında toplanan kalabalık ve ellerindeki Akkavak güzelinin resmi ile hakkında anlatılanlar kendisinde merak uyanmasını sağlar. Ne olduğunu anlamaya çalışan şehzade, ileri sürdüğü üç şartı ne olursa olsun karşılayıp Akkavak güzeli alıp getireceğini söyler (s. 8-9). Şah Kasım Hikâyesi'nde, şehzadenin âşık olduğundan söz edilmez, aşk, telaffuz edilmeden, adı anılmadan vardır. *"Kulaktan dolma"* ve *"Kızın resmini görerek"* âşık olma söz konusudur.

III. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZOTU

Şehzade Kasım, Akkavak güzelinin resmini görüp hakkında anlatılanları dinleyip uyanan isteğiyle harekete geçer. Şehzade, kendisini engellerin beklediğini bilir, ama hangi engellerle karşılaşacağından habersizdir. Şehzade Kasım, kendisiyle evlenmek isteyenler için üç şart ileri süren ki-

zın engellerinden önce, bu engellerle karşılaşmaması için ikaz niteliğindeki engelleme gayretleriyle karşılaşır.

1. Engellerin Engellenme Gayretleri

1.a. Babanın Engelleme Gayreti

Şah, oğlunu karşılaştığı zorluklar, hatta canından olma tehlikesi karşısında engellemek ister. Şehzade Kasım, babasının engellemesi karşısında gitme kararından vazgeçmez ve şah çaresiz izin verir (s. 10). Hikâyede, anlatıya yeni bir yön veren memleketten ayrılma durumu şöyle anlatılır: *"Şehzade Kasım, peder ve validesiyle vedalaşip kendisiyle büyüyen Bengi Boz'a binerek yola revan olup gitti. Birkaç gün bu suretle neredesin zalim kız!.. diye gidip nihayet bir gün Kanlı kavak güzeli namında kızın bulunduğu memlekete vasil oldu."* (s. 10). Daha önce kendisinden Akkavak güzeli olarak bahsedilen kızdan *"Kanlı"* diye söz edilmesi engellerin zorluğu hakkında okuyucu da algı yönelmesini de sağlayan bir unsur olarak dikkat çeker.

1.b. Yaşlı Kadının Engelleme Gayreti

Şehzade Kasım, kızın memleketine ulaşınca geceyi geçirmek için misafir olduğu yaşlı kadına gelme nedenini açıklar. Kadın, şehzadeyi engellemek ister, ama gayretinde başarılı olamaz:

"Akkavak güzelinin kanlı ve zalim bir kız olduğunu, şimdiye kadar pek çok gençleri mat ettiğini beyan ve hikâye ederek bu sevdadan vazgeçmesini söyledi ise de Şehzade Kasım kabul etmeyerek:
- *"Valide, ben şehzadeyim. Peder ve validemi, memleketimi terk ederek o kız ile görüşmek için geldim. Ya mağlup olurum yahut da onu mağlup ederek beraber alıp giderim! diye fikrinde musır olduğunu beyan etti."* (s. 11).

2. Kızı Alabilmek İçin Öne Sürülen Şartlar

Şehzade Kasım, evinde misafir olarak kaldığı yaşlı kadın vasıtasıyla Akkavak güzelinin, kendisine talip olanlar için öne sürdüğü şartları öğrenir. Şartların neler olduğunu soran yaşlı kadına Akkavak kızı *"Valide, bütün cihan bilir ki benim üç şartım vardır. Her kim bunların üçünü de icra ederse ben onunla evlenerek bu hale hatime çekeceğim. Aksi takdirde başlarını kesmekte devam edeceğim!"* cevabını verdi. Kadıncağız Akkavak güzeline:

- *Madem ki öyledir; şartlarınızı söyleyiniz de kendisine (s. 11) bildireyim! dedi.. Akkavak güzeli:*

- *Şartlarımdan birinci at yarışı, ikinci taş atmak, üçüncüsü de güreştir. Git kendisine böyle haber ver. Yarın sabah hazır olsun! dedi. Kadıncağız mevlî ve mahzun hanesine avdet ederek Şehzade Kasım'a Akkavak güzelinin söylediklerini hikâye etti (s. 12).*

İlk şart olan at yarışında Şehzade Kasım, manevi gücün desteğiyle ve Bengi Boz sayesinde galip gelir:

"...şehzade Kasım duasını itmam ettikten sonra tekrar atına binerek koşturmaya başladı, Bengi Boz, kuş gibi uçarak Ak Kavak güzelin-den evvel yarış meydanına erişti. Ahalinin meserreti kayas kabul etmeyecek bir dereceyi bulmuş idi, Bengi Boz'u, Akkavak Güzelinin ko-nağındaki ahırlardan birine çekirdi. Aradan yarım saat geçtiği halde Akkavak Güzeli, güç hal ile yarış meydanına gelebilmiş idi" (s. 16).

İkinci şart olan taş atma yarışını da Şehzade Kasım kazanır. Akkavak güzeli, ilk taşı delikanlının atmasını teklif eder, şehzade kabul etmez. Delikanlının attığı taşlar, kızın atıklarından çok daha ileri düşünce bu yarışta da kız yenilmiş olur (s. 16-17).

Üçüncü şart güreşte galip gelmektir. Güreş müsabakası oldukça zorlu geçer. Akkavak güzeli ilk hamlede şehzadeyi mağlup eder ve galibiyetini, delikanlının at yarışını kazanmasının bedeli sayar, ikinci defa kazandığı güreşi taş atma yarışının karşılığı olarak değerlendirir, son güreş ise bütün yarışların galibini belirleyecektir.

Bengi Boz'un verdiği taktikle şehzade, Akkavak güzeline hücum ederek memelerini sıkıp kıyı yere yatırır ve mağlup eder. Akkavak güzeli, Şehzade Kasım'ın munasip eş olduğunu kabullenip ne kadar cariyesi varsa azad eder, emlakini satıp kıymetli eşya ve mücevherlerini kırk katora yükletip şehzade ile birlikte delikanlının babasının şah olduğu şehre giderler (s. 18).

3. Memleketten Ayrılma ve Kahramanın Esir Düşmesi

3.a. Memleketten Ayrılma

Şehzade Kasım'ın karşılaştığı engelleri aşıp memleketine geri dönmesi, annesi ile cadı karının yeni planlarını icraya koymalarını gerektirir. Halk hikâyelerinde kahramanın memleketinden ayrılması, uzaklaşması yaşanacak olaylar ve anlatı kurgusu açısından önemlidir. Halk hikâyelerinde anlatının kahramanının epik karakterli bir kahramanlık mı göstereceği, ayrılma nedeninin aşk kaynaklı olup olmadığı, ekonomik ihtiyaç ve gerekçelerle mi hareket ettiği, yani kahramanın memleketinden ayrılma nedeni anlatının konusu ve niteliği için belirleyici özellik gösterir denebilir.

Şehzade Kasım'ın memleketinden ayrılması, annesi ve cadı karı tarafından, ortadan kaldırılmak üzere tertiplenen planların devamı niteliğinde bir nedene dayanır. Şehzadenin annesi ile cadı karı arasında geçen konuşmalar bu durumu açıklar:

- Bu defa da kurtuldu, şimdi ne yapacağız! diye sual (s. 18) edince cadı karı:

- Hele gelsin bakalım. Bir de bizim düşmanımız olan şahın kızını getirmesi için iğfal ederiz diye karar verdiler (s. 19).

Şehzade Kasım: "Gördünüz mü valide. İşte mağlup olmaz Akkavak güzelini mağlup edip getirdim!" deyince validesi: "Oğlum bir kız getirmişsiniz ne olabilir. Eğer yiğit iseniz düşmanımız olan şahın kızını git getir ki o vakit sizin kuvvet ve şecaatinizi tasdik edeyim!" dedi (s. 19). Bunun üzerine şehzade Kasım, onu da getiririm diyerek kendi dairesinde birkaç gün dinlenir, anne ve babasından izin alarak Akkavak güzeli ile vedalaşır ve birkaç gün sürecek yolculuğa çıkar, memleketinden ayrılır.

3.b. Kahramanın Esir Düşmesi

Şehzade Kasım ve yanındaki 40 yiğit, düşman olan şahın memleketine ulaştıklarında vakit gecedir, kale kapıları kapalıdır. O gece orada istirahat edip sabah erkenden kaleye girmek için atlarının gemlerini kollarına takarak uykuya dalarlar. Hikâyede başkahraman ve yiğitlerinin başına uğrayıp esir düşmeleri şöyle anlatılır:

"Çünkü o diyara giden her yolcu yettiği gün uykuya yatarsa kırk gün kadar uyanmaz imiş. Bu zavallılar da uyudular ve sabahleyin kalkmaya muvaffak olamadılar. Ertesi gün sabahleyin düşman şah kale civarındaki köşküne çıktığı zaman gördü ki kale civarında pek çok atlı var. Hemen maiyetine gidip bunların kim olduklarını anlamak için asker gönderilmesini emretti. Şahın emri ile giden askerler gelip bu biçareleri uykuda oldukları halde esir edip getirdiler." (s. 20)

Bu baskın ve esaretten şehzade Kasım'ın atı Bengi Boz haricinde kurtulan olmaz ve yedi sene sürecek zindan hayatları başlar (s. 21).

4. Sevgilinin Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi ve Kahramanın Durumu Öğrenmesi

Şehzade Kasım ve beraberindeki 39 yiğidi yedi yıl zindanda tutan şahın, maiyetine esirlerin traş edilmelerini emretmesiyle hikâyeye yeni bir yön bulur (s. 21). Zindan ve karanlıkta birlikte güneş ve ışık hikâyede yer almaya başlar ki; bu kurtuluş için ümit yollarını da gösterir.

Şehzade Kasım, yaklaşmakta olan kervanı bekler, geldiği zaman kervancı başı ile manzum olarak şöyleşir, sırasıyla Oğuz İli'nden, ana babasından, Akkavak güzelinden ve Bengi Boz'dan haber alır (s. 23, 24). Şehzadenin aldığı haberler olumsuzdur, hele de:

Biz gelmeden pazarlığı kurdular
Kimden kime nasip oldu dediler
Baltacioğlu Kel Vezir'e verdiler
İşte böyle gördüm illerinizi[i] (s. 24)

diye kervancı başı Akkavak güzeli ile Baltacioğlu Kel Vezir'in evlilik hazırlığında olduğunu bildirir.

IV. KAHRAMANIN DÖNÜŞÜ VE TEKRAR ORTAYA ÇIKMASI

1. Kahramanın Yardım Alması ve Dönüşü

Şehzade Kasım, aldığı haberlere üzülerken ağlamakta iken düşman şahın kızı, delikanlıyı görür, meraklanır. Zindancı başını söylediği sözlerle, verdiği bir kese altınla ikna eden şahın kızı zindancı başından yararlanarak delikanlı ile görüşmenin ve ona yardım etmenin yolunu açar. Şehzadenin kendisi için geldiğini anladıktan sonra da kurtuluş çaresini gösterir (s. 24-28).

Şahın kızı tarafından kahramanın nasıl kurtulacağı, arkadaşlarını nasıl kurtaracağı belirlenmiştir. Kahramanın hikâyeye akışı içinde kadının doğruya veya dolaylı olarak yönlendirilmeleriyle harekete geçtiğinin bir başka göstergesi de kurtuluş için verilen fikir ve gösterilen yardımlardır. Şahın kızı, memleketine gittikten kırk gün sonra geri dönmesi şartıyla delikanlıya yardım edecektir (s. 28). Babasının ateşten çok korktuğunu ve ateşle tehdit edilmesini söyler. Mahpuslar teslim edileceğinde 40 kişi olmaları gerekirken sayının 39 olduğunu görüp eksik olan mahpus yerine kendisinin talep edilmesini böylece bütün arzularına kavuşacağını bildirir. Şehzade Kasım, yaşanacakları hapiste olan arkadaşlarına anlatır, sabretmelerini söyler ve zindancı başını takip eder, kale duvarından bir iple sarkarak kurtulmuş olur (s. 29-30).

Kahramana dönüş yolundaki yardımların başlangıcı düşman şahın kızı ve zindancı başının katılımıyla olurken, diğer taraftan memleketeye ulaşabilmesi de kahramanın atı Bengi Boz'un imdadına yetişmesi ve yardımlarıyla mümkün olur (s. 32). Bengi Boz da yaralı ve yardıma muhtaçtır. Kahramanın Hızır'ı şiir ve dua ile çağırması sonucunda bir derviş ortaya çıkar, yaralarına okuyup üfler, at iyileşir, derviş gözden kaybolur (s. 34). Gerçekleşen yardımlar sayesinde şehzade Oğuz İli'ne dönebilir.

2. Kahramanın Tekrar Ortaya Çıkması

Kahramanın memleketinden ayrılmasının üzerinden yedi yıl geçmiştir. Varlığına bağlı olarak cereyan eden olaylar yön değiştirmiştir, daha doğrusu şehzadenin öldüğü düşünülmektedir. Kahraman, memleketinde (hikâyeye metnine göre saç sakalı uzadığından ve fakir bir derviş kılığında geldiğinden) tanınmaz (s. 34-35, 37). Akkavak güzeli, Baltacioğlu Kel Vezirle düğündedir, kız kardeşi, ağabeyini tanımaz, annesi şehzadenin tamburası istenildiğinde oğlundan yadigar olduğunu söyleyip vermek istemez (s. 37).

Şehzade Kasım düğün evine gider, düğün adetleri icra edilirken dâhil olur. Damadın evinde ortaya konulan kabağın silahla nişan alınıp vurulmasında muvaffak olur. Kabağı vuruna büyük bir hediye verilmektedir, şehzade, damadın takkesini ister, alır, damadı mat eder (s. 36).

Kahramanın ortaya çıkması ve tanınması düğün evinde olur. Önce erkeklerin bulunduğu kısımda tambura eşliğinde şarkılar söyleyen derviş (şehzade Kasım), daha sonra da kadınların ricasıyla onların yanında çalıp söylemeye başlar. Oğlu zindanda olan İsmail'i ve annesini (s. 38), Kel Mustafa ve hanımını (s. 39), tanıdığını belli edecek şeyler söyler. Vezir, dervişin (şehzade Kasım) harem dairesinde olduğunu şikâyet üzerine öğrenince hiddetlenir ve dervişin kafasının kesilmesi emrini verir (s. 39-40).

Kahraman, çalıp söyleyerek, başını kesmek üzere gelmiş olan cellatları oyalar (s. 40). Kendisini dinlemeye gelen Akkavak güzeli, söylenenlerden dolayı bu dervişin şehzade Kasım olabileceğinden şüphelenir, bu düşüncesi metinde kadınlar arasındaki konuşmalarla verilir:

*"Bu derviş benim kanlı olduğumu nereden biliyor diye düşünmeye başladı; ve bu düşünce ile yanında bulunan kadınlara:
- Acaba bu derviş Şehzade Kasım mıdır diye sorar ise de kadınlar:
- Neye bu suretle düşünüyoruz. Şehzade Kasım'ın kemikleri bile çürümüş olmalıdır!" (s. 41).*

Cellatlar, başını vurmaya üzere iken derviş (şehzade Kasım) kimliğini açıklayarak ortaya çıkar:

- Müsaade ediniz şu geline dahi bir beyit söyleyeyim de sonra istediğiniz gibi hareket ediniz! diyerek Akkavak güzeline: (s. 42)

Ağalar hançerden aktır bileğim,
Hak yanında kabul olur dileğim,
Beyazlar mı giydin benim meleğim,
Seni gelip görmek idi dileğim,

Cellatbaşı hançerini koy kına
Şehzadedir çıktı şimdi karşına
Gidin haber verin Şah babamıza
Derviş değil ben Şehzade Kasımım

deyince cellatlar karşısındaki Şehzade Kasım olduğunu anlayarak derhal firar ettiler (s. 43).

V. SONUÇ EPİZOTU

Şah Kasım hikâyesi mutlu son ile biter. Şehzade Kasım, korkusundan saklanmış olan Baltacıoğlu Kel Vezir'i buldurur, affeder, hatta babasının da müsaadesini alarak kız kardeşiyle evlendirir (s. 42-43).

Şehzade Kasım, düşman şahın şehrine giderek daha önce planlandığı şekilde mahpusları kurtarır (s. 43-45). Dönüşlerinin ilk haftasında büyük bir düğün yapılır ve şehzade, Akkavak güzeli ile, ardından ertesi hafta da yeni nişanlısı olan düşman şahın kızı ile gerdeğe girer. Şehzade Kasım ile birlikte yedi sene hapis kalmış olan yiğitler de hasretlerine kavuşurlar (s. 47).

İki sene sonra şehzade Kasım'ın babası hastalanır, ölür. Bütün vezir vüzerâ ve ahali şehzadeye, şah olması için biat ederler. Kasım, şah olur. Şah Kasım, senenin altı ayını kayınpederinin yanında, diğer altı ayını da Oğuz İli'nde geçirip mesut bir ömür sürer (s. 48).

Sonuç

Dünya edebiyatı içinde destan ve destanî hikâye söz konusu olunca Türk edebiyatı ve Türk edebiyatı sahasında da Dede Korkut Kitabı'nın bu anlamda tarihi derinlik, yayılma sahasındaki genişlik ve edebî verimin çeşitlenmesi bakımından özel bir yeri vardır. Oğuzları anlamada ve anlatmada Dede Korkut boyları kıymetli bir anahtar hüviyetindedir.

Dede Korkut Kitabı'nda yer alan boylardan Bamsı Beyrek boyu gerek yazılı ve gerekse de sözlü edebiyatta bütün boylar içinde en yaygın olanıdır. Bozkır kültüründen yerleşik hayata, destandan destanî hikâye ve hikâye formuna geçişte Dede Korkut anlatmalarının köprü vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu husus bir yandan terminoloji problemi ortaya çıkarırken diğer taraftan türler ve kültürler arası karşılaştırmalı çalışmalar için zemin hazırlayan bir husustur.

Kırımlı Süleyman Südi Bey'in telif edip yazılı olarak Himmetzâde S. Abdullah imzasıyla yayımladığı Şah Kasım Hikâyesi'nin kaynağı tartışmalıdır, fakat Bamsı Beyrek boyu ile ve Bey Böyrek anlatmalarıyla yapı, tip, motif ve muhteyâ yönünden büyük paralellikler gösterdiği ortadadır. Farklı müstear isimlerle derleme ve telif eserlerde imzası bulunan Süleyman Südi Bey, Şah Kasım Hikâyesini XX. yüzyılın ilk yarısının yazılı hikâye anlatım diline uygun olarak, destan formu ve üslubundan uzak, şehir hayatını büyük ölçüde anlatıya katıp entrikaları genişleterek kurgulamıştır.

Şah Kasım Hikâyesi ve benzeri yeniden yazılıp kurgulanmış hikâyelerin karşılaştırılmalı olarak ele alınıp incelenmesinin edebî tür tarihi, çeşitlenme, tarihi köken, yayılma sahası, yönü ve şekliyle edebî verimin şöhret ve tesiri, ayrıca türler arası etkileşim çalışmaları açısından faydalı olacağı görülmektedir.

Kaynaklar

Alptekin, Ali Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, 4. bs., Akçağ, Ankara 2009.

Arabacı, H. Murat, "Türkiye'de Kurulan İlk Kırım Türk Teşkilatları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal Of International Social Research*, Volume: 1/2, s. 47-65, Winter 2008.

Arvas, Abdulselam, "Alıp Manaş" ve "Bamsı Beyrek" Destanlarının Ortak Motifleri", *International Journal of Social Science*, Volume: 6, Issue: 2, p. 63-71, February 2013.

Balcı, Ayşe Altınbaş, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Disiplini (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2005.

Bayat, Fuzuli, *Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*, Ötüken, İstanbul 2006.

Boratav, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, (yayınla hazırlayan: M. Sabri Koz), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2002.

Büyükarman, Didem A., "Moralızade Vassaf Kadri ve Süleyman Südi'nin Ortak Ramanları Milli Cinayat Koleksiyonu", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 40, Yıl: 2009, s. 190-208.

Can, Adem, "Homeros'Destanları ile Destanları ile Dede Korkut Hikâyeleri Arasındaki Kurgu, Yapı, Tip ve Tema Benzerlikleri", *Turkish Studies*, Volume: 6/2, p. 263-286, Spring 2011.

Çobanoğlu, Özkul, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ, Ankara 2003.

Çapanoğlu, Münir Süleyman, *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, Garant Matbaası, İstanbul 1970.

Ekici, Metin, *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1995.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı-1*, 8. bs., Ankara 2011.

Gökyay, Orhan Şaik (Hazırlayan), *Dedem Korkud'un Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 2000.

Himmetzâde, S. Abdullah, *Şah Kasım Hikâyesi*, 2. bs., Cemiyet Kütphanesi, İstanbul H. 1333 / M. 1917.

http://nadireserler.atauni.edu.tr/detay_goster.php?k=30864.

İşli, Emin Nedret, "Kitabhane-i Südi Tarihçesi ve Süleyman Südi Bey (Bir Deneme)", *Müteferrika*, Sayı: 4, s. 33-44, Kış 1994.

Mehmed Zeki-Mahmud Paçacı, *Türkiye Terâcim-i Ahval Ansiklopedisi Terâcim-i Ahval Kamusu*, Cilt: 1, İstanbul 1928.

Kırzioğlu, M. Fahrettin, *Dede-Korkut Oğuznâmeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000.

Rossi, Ettore, "Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma", *Erdem*, (Çeviren: Mahmut H. Şakiroğlu), Cilt: 12, Sayı: 34, Yıl: 1999, s. 183-276.

Sakaoğlu, Saim, *Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar II*, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı, Konya 1998.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.

Tezcan, Semih - Hendrik Boeschoten (Hazırlayanlar), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

Yıldırım, Dursun, *Türk Bitiği Araştırma / İnceleme Yazıları*, Akçağ, Ankara 1998.